

6.4.2020

EOAK/2130/2020

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamiehen sijainen Mikko Sarja

Esittelijä: Esittelijäneuvos Tapio Rätty

HUOSTAANOTETTUJEN LASTEN YHTEYDENPIDON TOTEUTTAMINEN KORONAPANDEMIAN AIKANA

Nostitte esiin lapsen ja vanhemman yhteydenpidon toteuttamisen arvioimisen sekä lapsen ja vanhemman välisten tapaamisten sallimisen tai epäämisen perusteet koronapandemian aikana.

Apulaisoikeusasiamiehen sijaisen Mikko Sarjan pyynnöstä ilmoitan Teille seuraavan.

Lastensuojelulain 45 §:n 1 momentin nojalla huostassapidon aikana toimielimellä on oikeus huostaanoton tarkoituksen toteuttamiseksi päättää lapsen olinpaikasta sekä hoidosta, kasvatuksesta, valvonnasta ja muusta huolenpidosta sekä näiden toteuttamiseksi tarpeellisesta opeuksesta ja terveydenhuollosta.

Toimielimelle kuuluva päätösvallan laajuus lapsen huolenpitoon liittyvissä asioissa riippuu huostaanoton tarkoituksesta ja sen toteuttamisesta.

Edellä mainitun pykälän 2 momentin mukaan 13 §:n 2 ja 3 momentin mukaan määräytyvä viranhaltija tai saman pykälän 1 momentissa tarkoitettu sosiaalityöntekijä taikka laitoksen johtaja päättää huostaanotetun lapsen ja tämän vanhempien sekä muiden lapselle läheisten henkilöiden välisestä yhteydenpidon rajoittamisesta siten kuin 62 ja 63 §:ssä säädetään.

Edellä mainituissa tilanteissa on 45 §:n 3 momentin mukaan pyrittävä yhteistoimintaan lapsen, vanhemman ja huoltajan kanssa ja ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu.

Huostaanoton tarkoituksen toteuttamisen kannalta *välttämättömiä terveydenhuoltotoimenpiteitä* ovat ainakin ne toimenpiteet, joilla pyritään vaikuttamaan huostaanoton tarpeeseen.

Hyvään yhteistoimintaan huoltajien, vanhempien ja lapsen välillä kuuluu se, että vanhempia ja huoltajia informoidaan lapsen elämään, terveyteen ja koulutukseen liittyvistä tärkeistä tosiasialliseen hoitoon ja huolenpitoon liittyvistä päätöksistä. Näissä asioissa lapsen huoltajaa tulisi pääsääntöisesti aina pyrkiä kuulemaan ja saamaan tarvittaessa myös hänen hyväksyntänsä ratkaisulle ennen sen tekemistä.

Erityisesti päätettäessä lapselle tehtävistä terveydenhuollon toimenpiteistä tai niihin liittyvistä muista ratkaisuista ja niiden vaihtoehdoista on keskusteltava lapsen huoltajien, vanhempien ja lapsen kanssa.

Toimielimelle kuuluvaa päätösvaltaa lapsen asioista (ks. em. 45 §) rajoittaa *suhteellisuusperiaate*. Tämän periaatteen mukaista on, että toimielin (lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä) pyrkii mahdollisimman laajasti selvittämään vanhempien ja lapsen omaa käsitystä hoitoon liittyvistä asioista ja rajoittamaan toimielimelle kuuluvaa päätösvaltaa vain niihin asioihin, joita sijaishuollon järjestäminen ja toimeenpano välttämättä edellyttävät.

Sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle kuuluvasta sijaishuollon järjestämisvastuusta ja siihen kuuluvasta päätöksenteko-oikeudesta ja huolenpitovastuusta seuraa, että toimielimen (vastaavassa olevan sosiaalityöntekijän) on seurattava pandemian aikana korostetusti myös sitä, miten lapsen sijaishuoltoa toteutetaan sijaishuoltopaikassa, miten sijoitettua lasta suojataan tartuntariskiltä ja miten lasta hoidetaan, mikäli lapsi on altistunut koronavirukselle.

Sosiaali- ja terveysministeriö on antanut 3.4.2020 tiedotteen 81/2020 koronaviruksen ehkäisemisestä sosiaalihuollon ympärivuorokautisissa asumisyksiköissä. Tiedotteen mukaisia toimia infektioriskien ehkäisyyn ja infektioiden leviämiseen varautumiseen tulisi soveltuvin osin noudattaa myös sijaishuoltoa antavissa ympärivuorokautisissa toimintayksiköissä. Tiedote on luettavissa sosiaali- ja terveysministeriön verkkosivuilta (www.stm.fi).

Sosiaalityöntekijän ja myös sijaishuoltopaikan on arvioitava kokonaisharkinnalla, miten lapsen yhteydenpitoa voidaan lapselle turvallisella tavalla toteuttaa. Tähän arviointiin pandemiaolosuhteissa vaikuttavat myös muiden sijaishuoltopaikassa sijoitettuna olevien lasten ja henkilökunnan terveydentila ja muut tiedossa olevat olosuhteet esimerkiksi lasten läheisten olosuhteista.

Sijoitetun lapsen oikeudesta yhteydenpitoon ja lapsen ihmissuhteista säädetään lastensuojelulain 54 §:ssä. Mainitun pykälän 1 momentin mukaan sijaishuollossa lapselle on turvattava hänen kehityksensä kannalta tärkeät, jatkuvat ja turvalliset ihmissuhteet. Lapsella on oikeus tavata vanhempiaan, sisaruksiaan ja muita hänelle läheisiä henkilöitä vastaanottamalla vieraita tai vieraillemalla sijaishuoltopaikan ulkopuolella sekä pitää heihin muuten yhteyttä käyttämällä puhelinta tai lähettämällä ja vastaanottamalla kirjeitä tai niihin rinnastettavia muita luottamuksellisia viestejä taikka muita lähetyksiä.

Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen ja lapsen sijaishuoltopaikan on saman pykälän 2 momentin mukaan tuettava ja edistettävä lapsen ja hänen vanhempiansa sekä lapsen ja muiden hänelle läheisten henkilöiden yhteydenpitoa.

Lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on päävastuu yhteydenpidon järjestämisen suunnittelusta sekä viime kädessä sen toteuttamisesta. Yhteydenpitoa on suunniteltava yhdessä lapsen, huoltajan, vanhemman sekä myös sijaishuoltopaikan kanssa. Asiaan osallisia, joiden kanssa yhteydenpitoa on myös suunniteltava, ovat lapselle läheiset henkilöt, Viime kädessä yhteydenpidosta kuitenkin päättää sijoitetun lapsen sosiaalityöntekijä.

Lapsen yhteydenpidosta, sen määrästä ja toteuttamistavoista sovitaan lähtökohtaisesti lasta koskevassa lastensuojelulain 30 §:n tarkoittamassa asiakassuunnitelmassa yhdessä 12 vuotta täyttäneen lapsen ja hänen huoltajansa sekä tapaamisen oikeutetun henkilön kanssa.

Lapsen asiakassuunnitelmaan kirjataan suunnitelma yhteydenpidosta ja sen toteuttamisesta. Asiakassuunnitelmassa tulee ilmetä perusteet suunnitelmassa sovittuun yhteydenpitoon ja sille, miten yhteydenpitoa on lapsen hyvinvoinnin turvaavalla tavalla tarkoitus edistää ja toteuttaa.

Muun muassa kiireellisissä tilanteissa voidaan yhteydenpidosta sopia myös muutoin. Tällainen tilanne on esimerkiksi tapaamisten sopiminen nyt pandemian aikana.

Sijaishuollossa olevan lapsen oikeutta pitää yhteyttä vanhempiinsa tai muihin hänelle läheisiin henkilöihin saadaan lastensuojelulain 62 §:n mukaan rajoittaa 63 §:ssä tarkoitetulla päätöksellä, jos yhteydenpidosta ei ole voitu 30 §:ssä tarkoitetussa asiakassuunnitelmassa tai erityisestä syystä muutoin sopia lapsen ja hänen vanhempiansa tai muiden läheistensä kanssa. Mainitun 62 §:n 1 momentin tarkoittama erityinen syy tarkoittaa käytännössä tilanteita, joissa asiakassuunnitelmaa ei ole vielä ehditty laatia tai asiakassuunnitelmasta poikkeavalla tavalla on sovittu uusista tai väliaikaisista tapaamisjärjestelyistä. Tällaisessa tilanteessa nämä uudet tai poikkeavat tapaamisjärjestelyt merkitsevät velvollisuutta lähtökohtaisesti asiakassuunnitelman tarkistamiseen.

Yhteydenpidon rajoittamiselle tulee olla sijaishuollon järjestämiseen ja sen tarkoituksen toteuttamiseen liittyvä peruste. Muilla perusteilla ei yhteydenpidon rajoitukseen saa ryhtyä.

Lapsen vanhemmat tai lapsi eivät ole sidottuja asiakassuunnitelmassa sovittuihin tapaamisjärjestelyihin tai -aikoihin. Asianosaisilla on oikeus muuttaa mielipidettään siitä, mitä yhteydenpidosta on mahdollisesti sovittu. Asiakassuunnitelma ei saa sellaista pysyvyyttä tai oikeudellista sitovuutta, johon asianosaiset tai viranomaiset voisivat muuttuneissa olosuhteissa vedota. Lapsen ja hänen yhteydenpitoon oikeutetun läheisensä oikeusturva edellyttää sitä, että asiassa tehdään päätös yhteydenpidon rajoittamisesta aina silloin, kun yhteydenpidosta tai sen määrästä tai toteuttamistavasta ei ole voitu päästä yhteisesti sopimukseen.

Sijaishuollon aikana vastuu lapsen hoidosta ja huolenpidosta on lapsen sijoittaneella kunnalla. Yhteydenpitoa toteutettaessa sen on varmistettava, ettei yhteydenpidosta ole vaaraa lapselle.

Valtioneuvosto on yhteistoiminnassa tasavallan presidentin kanssa katsonut 16.3.2020 (VNK/2020/31), että maassa vallitsevat valmiuslain 3 §:n 3 ja 5 kohdassa tarkoitettut poikkeusolot. Koronavirus-pandemiassa on kysymys vaikutuksiltaan erityisen vakavaa suuronnettomuutta vastaavasta, hyvin laajalle levinneestä yleisvaarallisesta tartuntataudista.

Edellä sanotun johdosta myös sijaishuollossa joudutaan pandemian aikana yksilöllisesti arvioimaan, miten ja missä laajuudessa lapsen oikeus yhteydenpitoon on toteutettavissa. Joissain tilanteissa asiakassuunnitelmassa sovittuja lapsen ja hänen läheistensä tapaamisia ei voida toteuttaa sijaishuolto paikassa tai/ja sijaishuolto paikan ulkopuolella esimerkiksi lapsen kotona. Tähän voi vaikuttaa lapsen oma, tai muiden sijoitettujen lasten, hoitohenkilökunnan tai lapsen läheisten terveydentila.

Lastensuojelulaitoksen johtaja voi lastensuojelulain 63 §:n 2 momentin nojalla päättää lyhytaikaisesta, enintään 30 vuorokautta kestävästä rajoituksesta lastensuojelulain 63 §:n 2 momentin edellytysten täytyessä. Sijoitetun lapsen oikeutta tavata vanhempiaan tai muita läheisiä henkilöitä voidaan rajoittaa lastensuojelulain mukaisella yhteydenpidon rajoituspäätöksellä, jos toimivaltainen viranhaltija kunnan sosiaalitoimessa tai lastensuojelulaitoksen johtaja kokonaisarvioinnissaan saatujen terveystietojen valossa tähän päätyy.

Rajoituspäätös voidaan tehdä, jos yhteydenpito voi vaarantaa lapsen hengen tai terveyden tai rajoittaminen on välttämätöntä vanhempien tai perheen muiden lasten, perhekodin tai laitoksen muiden lasten tai henkilöstön turvallisuuden vuoksi (lastensuojelulain 62 § 1 momentin 2 ja 3 kohta).

Sosiaalihuollosta vastaavalla toimielimellä ja myös sijaishuolto paikalla on pandemian aikanakin korostettu velvollisuus pyrkiä turvaamaan lapsen ihmissuhteiden pysyvyys ja edistämään lapsen oikeuksia yhteydenpitoon hänelle läheisiin ihmisiin. Mikäli asiakassuunnitelmassa sovittuja lomiamia tai muuta yhteydenpitoa ei voida toteuttaa koronavirus-pandemiasta johtuen, tulee sosiaaliohjeiden mukaan pyrkiä sopimaan muista *vaihtoehtoisista* yhteydenpitotavoista asiaan osallisten kanssa. Sijaishuolto paikan velvollisuutena on arvioida, millä tavoin yhteydenpito on muulla tavoin toteutettavissa, erityisesti silloin, kun lapsi ei voi lähteä kotilomalle.

Viimekädessä, mikäli muuttuneessa tilanteessa yhteydenpidosta ei voida yhteisesti sopia ja yhteydenpidon rajoituksen laissa säädetyt edellytykset täytyvät, on asiassa tehtävä yhteydenpidon rajoittamista koskeva päätös siten kuin lastensuojelulaissa säädetään.

Mikäli sijoitettu lapsi joudutaan tartuntatautilain 60 §:n mukaan laittamaan karanteeniin tai 63 §:n mukaisesti eristämään, noudatetaan tartuntatautilakia. Tällöinkin lapsen yhteydenpitoa tulee toteuttaa muulla tavalla.

Sosiaali- ja terveysministeriö on antanut 1.4.2020 ohjeen Tartuntatautilain ja valmiuslain vaikutus liikkumisvapautteen sosiaalihuollon yksiköissä (VN/7642/2020). Ohje on luettavissa sosiaali- ja terveysministeriön verkkosivuilta (www.stm.fi).

Ohjeessa todetaan mm., että valtioneuvosto on antanut asetuksen, jonka nojalla liikkumista voidaan poikkeusoloissa rajoittaa tarkemmin. Käyttöön otettua liikkumisvapauden rajoitusta ei kuitenkaan sovelleta lapsen tapaamisoikeuden toteutumiseen. Tässä tilanteessa lastensuojelun sijaishuollossa noudatetaan lastensuojelulakia ja tartuntatautilakia.

Vierailut lastensuojeluyksiköihin tulee ohjeen mukaan minimoida lapsen lähimpiin henkilöihin ja perheeseen, ja vierailuja tulee yhteisymmärryksessä pyrkiä välttämään virustartuntojen ehkäisemiseksi. Kaikkien osapuolten tulee suosia *puheluita ja videoviestintää* ja välttää tapaamisia. Lastensuojeluyksiköissä ei kuitenkaan ole voimassa yleistä vierailukieltä, ellei sellaisesta ole erikseen välttämättömänä toimenpiteenä tartuntatautilain 17 §:n mukaisesti ja tarkkarajaisesti päätetty.

Edelleen ohjeessa on todettu, että lastensuojelulaissa ei ole poikkeusoloja koskevaa erityistä sääntelyä. Vierailuja ja yhteydenpitoa voidaan rajoittaa tarvittaessa vastentahtoisesti lastensuojelulain mukaisella liikkumisvapauden rajoituspäätöksellä (laitoshoito) ja yhteydenpitorajoituspäätöksellä (perhehoito ja laitoshoido) silloin, kun lakisääteiset edellytykset täyttyvät. Lapsen asioista vastaavat sosiaalityöntekijät ratkaisevat kunkin lapsen kohdalla, miten näissä tilanteissa toimitaan yhteistyössä lapsen, huoltajien ja sijaishuoltoyksikön sekä mahdollisessa tartuntatautiepäilyssä yhdessä terveydenhuollon viranomaisen kanssa.

Lastensuojelulain 69 §:n mukaisten edellytysten täytyessä lastensuojelun laitoshoidon sijoitettua lasta voidaan määräaikaisesti kieltää poistumasta laitoksen alueelta, laitoksesta tai tietyn asuinyksikön tiloista. Pykälän 1 momentin 3 kohdan nojalla rajoitus voidaan tehdä myös, jos se lapsen hoidon tai huollon kannalta on muutoin tarpeen lapsen suojelemiseksi häntä itseään vakavasti vahingoittavalta käyttäytymiseltä. *Liikkumisvapauden rajoittamisen* tulee olla lapsen edun mukaista ja huolenpidon kannalta välttämätöntä. Sen tulee perustua yksilö- ja tilannekohtaiseen harkintaan ja päätöksentekoon. Esimerkiksi, jos lapsi toistuvasti altistaa itseään koronavirustartunnalle joukkotapaamisissa tai karkaamalla sijaishuoltopaikasta, on hänen liikkumistaan mahdollista rajoittaa hänen itsensä suojelemiseksi.